

جامعه‌ی بدون زندان قابل تصور نیست

مصاحبه با
دکتر حبیب محمدعلیزاده اشکلک
قاضی دادگستری

یکسانی ندارند، به نظر می‌رسد نباید در جستجوی معیار ثابتی باشیم. اما در عین حال، با اندکی کار و زحمت بیشتر می‌توان به مجموعه‌ای از شرایط اشاره کرد که در نهایت، تبدیل حبس به مجازات دیگری را موجه می‌نمایند.

کلاه آیا در افق کوتاه مدت یا حتی بلند مدت، می‌توان امیدی به اصلاح وضعیت فعلی مجازات زندان داشت؟ آیا مجازات‌های جایگزین حبس در ایران عملاً قابل اعمال است؟ کدام یک با شرایط بومی و فرهنگی ایران سازگار است؟ موانع اجرای آن چیست؟ در مورد قسمت اول سوال باید گفت جامعه‌ای که ما در آن زندگی می‌کنیم، ثمره خون شهدای گرانقدری است که قطعاً شایستگی آنها برای زیستن بیشتر از من و ما بوده است. بنابراین در چنین جامعه‌ای، دست از کار کشیدن و ناامید شدن، شیوه مناسبی جهت زیستن نیست، بلکه باید با سعی و تلاشی در خور آرمان‌های شهدایمان، به نبرد با موانع پرداخته شود. به نظر اینجانب اصلاح وضع فعلی مجازات زندان در ایران هدفی دست‌یافتنی می‌باشد. اما لازم است عملکرد تمامی دست‌اندرکاران چرخه عدالت کیفری، هم سمت و هم سو با هدف اصلاح ساماندهی شود.

در مورد ادامه سوال هم باید گفت که برخی مجازات‌های شناخته شده جایگزین حبس نظیر جزای نقدی و انجام خدمات عمومی با شرایط فرهنگی و اقلیمی ایران سازگار است و در نتیجه قابل بررسی به نظر می‌رسند. البته اجرای هر مجازاتی، حتی جایگزین حبس، منوط

کلاه به نظر شما کارنامه کیفر زندان در طول ۵۰ سال گذشته چگونه بوده است؟ نمرات خوب و بد آن در کدام موارد بوده و در چه سال‌هایی؟ آیا زندان توانسته در محدوده‌ای هر چند کوچک به کارکرد اصلاح و درمان خود نزدیک شود؟

به نظر اینجانب تحصیل نتیجه اصلاح زندانیان فقط با ایفای نقش صحیح سازمان زندان‌ها حاصل نمی‌گردد. بلکه نتیجه مزبور منوط به این است که مواجهه جامعه با پدیده مجرمانه در تمام مراحل متصوره جرم‌انگاری، کشف جرم، رسیدگی، دادرسی و اجرا به درستی انجام پذیرد. نظر به اینکه در طی پنجاه سال گذشته، جامعیت واکنش اجتماعی، محوریت برخوردار ما با جرم را تشکیل نداده است، کارنامه کیفر زندان در ایران مطلوب گزارش نمی‌شود. النهایه در برخی ایام که واکنش جامعه حداقل در یک منطقه محدود به سمت جامعیت پیش رفته است، ما شاهد آثار مفید زندان به صورت محدود بوده‌ایم. مثلاً در سال ۱۳۷۲ زندان آبادان، نقش موثری جهت اصلاح زندانیان اعزامی از دادگاه حقوقی دو مستقل شادگان را ایفاء نموده است.

کلاه به نظر استاد محترم آیا می‌توان معیار دقیقی را برای تعیین جرمی که مجازات حبس آنها قابل تبدیل به مجازات‌های دیگر است ارائه کرد؟

رعایت تناسب بین جرم و مجازات با عنایت به خصائص متعلق و مرتبط با جرم، مجرم و مجنی علیه متصور است. نظر به اینکه تأثیر این موارد متغیر است، یعنی عوامل مزبور در تمام موارد عملکرد

قابل تصور نیست.

زندان‌زدایی یا روی‌گردانی از زندان که در اثر ثمربخش نگریدیدن کیفر زندان در مقوله اصلاح صورت پذیرفته است، متأثر از تأثیرات عوامل مختلفی است که قطعاً یکی از آنها مسائل اقتصادی است، ولی هیچ‌گاه ادعا نشده است که روی‌گردانی از کیفر زندان فقط به خاطر مسائل اقتصادی است.

در خاتمه اجازه می‌خواهم یادآور شوم، دسترسی به اهداف مجازات منوط به این است که جامعه در مرحله جرم‌انگاری موفق عمل کند و در ادامه، مراجع دادرسی برخوردار از مقامات و اختیارات و ابزارهای قانونی مناسب تأسیس شود و در تمام فرآیند دادرسی در رفتار با متهم (در نیروی انتظامی، دادرسی، دادگاه و مرحله اجرای احکام) هدفمند و خردمندانه عمل شود و خصوصاً اینکه جامعه در پذیرش منطقی مجرمی که کیفر خود را تحمل نموده است، باید به درستی رفتار نماید. در چنین صورتی هم با تعداد کمتری به عنوان مجرم روبه‌رو خواهیم بود و هم اینکه اثر اصلاحی کیفر زندان را در سطح وسیع‌تری شاهد خواهیم بود.

ان شاء الله...

جامعه، نباید به تمام جوامع تعمیم داده شود. هر چند لازم است ممالک از تجارب یکدیگر استفاده کنند. به نظر اینجانب با عنایت به برخورداری جامعه ما از تعالیم اسلامی، امکان تحصیل هدف از کیفر زندان میسر است، به شرطی که اعمال واکنش مقطعی و مبتنی بر افراط و تفریط را پیشه خود قرار ندهیم.

گواه به نظر شما، موضوع زندان‌زدایی با چه اهدافی در جامعه ما مطرح می‌گردد؟

بحث زندان‌زدایی در کشور ما مطرح نیست. آنچه مطرح است کاهش جمعیت زندانیان است که صرف‌نظر از راه نادرستی که برای آن انتخاب شده است، مطلب مفیدی به نظر می‌رسد و این مطلب در سایر ممالک هم به عنوان هدف مطرح است. ظاهراً جامعه بدون زندان در هیچ کشوری قابل تصور نیست. کما اینکه جامعه بدون طیب و بیمارستان هم

تحصیل نتیجه اصلاح زندانیان فقط با ایفای نقش صحیح سازمان زندان‌ها حاصل نمی‌گردد. بلکه نتیجه مزبور منوط به این است که مواجهه جامعه با پدیده مجرمانه در تمام مراحل متصوره جرم‌انگاری، کشف جرم، رسیدگی، دادرسی و اجرا به درستی انجام پذیرد.

به پیش‌بینی مقررات مناسب خواهد بود. به نظر اینجانب اجرای هر اصلاحی منوط به اصلاح حقوقی است و تا هنگامی که مقررات کیفری حاکم کنونی اصلاح نشده‌اند، نباید تصمیم‌گیران قوه قضائیه را به اعمال مجازات‌های جایگزین ترغیب نماییم. کاری که این روزها در برخی از مراجع قضایی و به تبعیت از ارائه طریق‌ها و اظهارنظرهای برخی اساتید محترم حقوق کیفری سر می‌زند، تنها به عنوان مصادیق تخطی از اصل قانونی بودن جرم و مجازات قابل بررسی هستند و نمی‌توانند معیاری برای رویکرد اصلاحی تلقی شوند.

گواه با توجه به رویکردهای نوین در خصوص لزوم بازگشت به کیفر و تأکید بر جنبه سزادهی و اخلاقی کیفر در غرب (به خصوص در ایالات متحده) آیا باز هم از نظر علمی می‌توان بر لزوم کارکرد اصلاحی زندان تأکید کرد؟ و یا اینکه با توجه به شکست رویکرد اصلاح و درمان در غرب، و تغییر نگاه اصلاحی به زندان به نگاه صرفاً سزاده، باید بحث زندان‌زدایی را منتفی دانست؟

ثمردهی یا بی‌ثمر واقع شدن کیفر زندان در یک کشور، به عوامل بسیار متعددی وابسته است. بنابراین سرانجام، کیفر زندان در یک

